

MODERN ÇOCUKLUK PARADİGMASI

MODERN CHILDHOOD PARADIGM

*Recep ERCAN****Özet:**

Bu çalışma sosyal bir kategori olarak çocukluk üzerine yeniden düşünmeyi amaçlamaktadır. Eski çocukluk paradigması çocukları gündelik yaşamın küçük yetişkinleri olarak sosyal statünün en alt basamağına yerleştirmiştir. Çocukların düşük statüsü onları elverişsiz koşullarda yaşamaya mahkûm etmiştir. Günümüzde yaşanan sosyal eşitsizlikler ve bu eşitsizliklerin yol açtığı riskler, çocukluğun yeniden tanımlanmasına ve yapılandırılmasına gerekçe oluşturmaktadır. Çocukların sosyal bir kategori düzeyinde tanımlanması ve mevcut statülerini değiştirme ihtiyacı, modern çocukluk paradigması açısından bir başlangıç olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocukluk, Çocukluğun Yeniden Yapılandırılması, Modern Çocukluk Algısı.

Abstract:

In this study, it is aimed to rethinking about childhood as a social category. Old childhood paradigm embedded children in bottom step of social status as little adults of daily living. Lower status of children obliged them to live in unfavourable conditions. Today's social inequalities and risks due to these inequalities is a basis for childhood to be redefined and restructured. The need for defining the childhood in a social category level and changing their existent status will be preliminary in terms of modern childhood paradigm.

Key words: Children, Childhood, Restructuring the Childhood, Modern Childhood Paradigm.

Giriş

Çocukluğun inşasında yaşanan toplumsal ve kültürel sorunlar, bizim çocukluğu algılama biçimimizi etkilemektedir. Eskiden çocukların sadece ihtiyaçları konuşulur ama onların doğal hakları göz ardı edilirdi. Çocuklar adeta yapısal düşüncesizliğin kurbanları olarak sosyal-politik programlarda yeterince dikkate alınmazdı (Woodhead, 1997). Yakın zamanlarda ise çocuk

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi – Sivas recan@cumhuriyet.edu.tr

sosyolojisi üzerinde yapılan çalışmalarda çocuk haklarının vurgulanması ve çocukların sosyal bir kategori olarak ele alınması dikkat çekicidir (Turner, 1992; Giddens, 1977, Denzin, 1977; Foucault, 1977).

Çocukluk, toplumsal bir yaratmadır. Çocukların nasıl tasarlandığı ve nasıl algılandığı her zaman kültürel ve tarihsel bir bakış açısını yansıtır (Elkind, 2001). Modern çocukluk yaratımı olarak anılan bu görüş, çocukluğun yetişkinlikten tamamen farklı olduğu ve yetişkin yaşamının dışında tutulması gerektiği anlayışına dayanır. Modernliğin ürettiği evrensel çocukluk doğası, ulusal ve kültürel farklılıklar nedeniyle değişime uğramakta, günümüzde yeniden tanımlama yoluna gidilmektedir. Buna gerekçe oluşturan etkenlerin başında çocukların sahip olduğu farklı sosyalizasyon süreçleri gelmektedir.

Çocukluğun toplumsal ve kültürel inşasında yaşanan sosyal eşitsizlikler, ortak çocukluk algısının önüne geçmektedir. Şüphesiz bu durum, çocukların sosyal statülerini belirleyen süreçler -akran ilişkileri, cinsiyet ve işbölümü- üzerinde düşünmeyi gerektirmektedir. Çocukluğunu yeterince yaşayamadan sosyal hiyerarşinin çeşitli basamaklarında her türlü istismara maruz kalan çocuklar, sosyal araştırmaların en önemli konusu haline gelmiştir. Nitekim çocuklarla ilgili sosyolojik ve antropolojik incelemeler son yıllarda ivme kazanmıştır. Günümüzde çocuk sağlığı, çocuk gelişimi ve diğer çocuk kültürü incelemeleri artık marjinal çalışmalar olmaktan çıkmıştır. Normal çocukların yanı sıra elverişsiz koşullarda yaşayan çocuklarda araştırmacıların ilgisini çekmiştir (James, 2001).

Sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında çocuk araştırmalarında bir artış olmakla birlikte bazı sorular hâlâ cevaplanmış değildir: Çocukluk araştırmalarına artan bu ilginin arkasında neler vardır? Çocuklar neden incelenmektedir? Çocuklarla ilgili ne tür araştırmalar yapılabilir? Araştırmalar en iyi nasıl yapılabilir? Çocuklar üzerinde yapılacak çalışmalarda kullanılacak uygun araştırma yöntemleri var mıdır? Çocuklar araştırma sürecine ne kadar katılabilirler? Araştırmalar hangi yaş gruplarında yürütülebilir? Araştırmalar en iyi nerelerde yapılabilir? Çocukluğu incelemede en yararlı teorik çerçeveler hangileridir? Bunun gibi daha pek çok soru ve cevabın çok az olduğu sorunlar hâlâ çözüm beklemektedir.

Çocuklar üzerinde çalışmayı gerektiren birçok neden ve bu alanın yeni çalışılmasından kaynaklanan teorik ve empirik güçlükler vardır. Bununla birlikte çocukluk incelemeleri giderek büyüyen bir alanı oluşturmaktadır. Dolayısıyla çocukluğa ilişkin çalışmalarda karşılaşılan teorik ve empirik sorunlar, çocuk sosyolojisinin kurulmasını gerekli kılmaktadır.

Günümüzde çocuklarla ilgili teorik yaklaşımlar umut vericidir. Başta çocuk hakları olmak üzere tüm dünyada çocukları her türlü istismardan

koruyan yasalar çıkarılmıştır. Ancak bu yasaların çoğu uygulamaya geçirilememiş, en azından bütün çocuklar için elverişli koşullar yaratılmamıştır (Yolcuoğlu, 2009). Bu çerçevede şu sorular düşündürücü niteliktedir:

- Çocuklara yönelik cinsel istismar ortadan kaldırılmış mıdır?
- Medyada çocuk istismarı önlenmiş midir?
- Çocuk emeği sömürüsüne karşı yasal düzenlemeler uygulanmakta mıdır?
- Ailede çocuğa yönelik şiddet azalmakta mıdır?
- Savaşlarda çocuk ölümleri engellenmekte midir?
- Sokakta yaşayan çocukların sayısı artmakta mıdır?
- Çocuk suç oranları azalmakta mıdır?
- Çocuk ölüm oranlarında, zengin ve fakir ülkeler arasında makas daralmakta mıdır?

Uluslar arası çocuk merkezlerinin yayınladıkları raporlar incelendiğinde bu sorulara evet demek mümkün değildir. Dolayısıyla sosyal eşitsizliklerin belirleyici olduğu günümüz toplumlarında çocukların hâlâ önemsiz nesnelere olarak görüldüğü söylenebilir. Bu durum karşısında çocukluğun sosyal bir kategori olarak yapılandırılması ve ona yüksek bir statü atfedilmesi çocukluk incelemeleri için bir gerekçe oluşturmaktadır.

Çocukluk incelemelerinde yaşanan teorik ve pratik kaygıları gidermek için birkaç temel öncüden hareket edilebilir. Çocuk sosyolojisinin gelişmesine dayanak oluşturan bu öncülerin başında çocukluğun sosyal bir kategori olarak yapılandırılması gelmektedir. Ayrıca çocukların incelenmeye değer görülmesi, çocukların yetkin sosyal aktörler oldukları, sosyal dünyaya ilişkin özgün bakış açısına sahip oldukları ve yetişkinlerin onları dinlemeye değer bulması başlangıç açısından temel oluşturmaktadır (Prout ve James, 1990). Bu çerçevede çocukluk toplumsal bir inşadır. Farklı sosyalizasyon süreçlerini pratik etmektedirler. Bu nedenle çocukluğu tek ve evrensel çocukluk imgesi olarak değil, kültürler arası çeşitlilik gösteren toplumsal bir çözümlenme değişkeni olarak görmek gerekir. Toplumsal ilişkileri ve kültürel yaşantıları bakımından çocuklar, etkin bir özne ve yetişkinlerin bakış açısından bağımsız olarak ele alınmalıdır (James ve Prout, 1997).

Bu çalışmada sosyal eşitsizliklerin yarattığı riskler ve modern çocukluk algısı üzerinde durulmaktadır. Sosyal eşitsizlikler ve bu eşitsizliklerin yarattığı riskler, modern çocukluk yaratımına gerekçe oluşturmaktadır. Sosyal eşitsizlikler çocuk sağlığını, dolayısıyla modern çocukluk algısını etkilemektedir.

Sosyal eşitsizliklerin çocuk sağlığını nasıl riske ettiği, bu eşitsizlikler karşısında çocukluğun nasıl yapılandırıldığı günümüzde en çok tartışılan konulardan biridir. Özellikle sosyal eşitsizliklerin çocuklar üzerinde yarattığı olumsuz etkiler, yeni çocukluk paradigmasının inşasına gerekçe oluşturmaktadır. Çünkü çocuk sağlığını tehdit eden faktörlerin başında sosyal eşitsizliklerin yol açtığı riskler gelmektedir. Dolayısıyla çocuk sağlığı konusu geleceğin toplumunu belirlemede esas rolü oynayacaktır.

1. Sosyal Eşitsizlikler ve Riskler

Çocuk sağlığını tehdit eden sosyal eşitsizlikler ve bu eşitsizliklerin yol açtığı riskler çocukluğun yeniden yapılandırılmasına gerekçe oluşturan etkenlerden biridir. Her ne kadar günümüzde anne babalar çocuklarına daha çok değer veriyor, onların iyi yetişmeleri ve mutlu bir çocukluk geçirmeleri için güçlerini aşan bir özveri gösteriyorlarsa da bu durum ne yazık ki tüm çocuklar için geçerli değildir. Günümüzde çağın getirdiği olanaklardan, sağlıktan, eğitimden, refahtan pay alabilen dünya çocukları azınlıktadır. En zengin ülkelerde bile yoksunluk içinde büyüyen, eğitim göremeyen ve hakları sömürülen milyonlarca çocuk bulunmaktadır. Zengin ve yoksul ülkelerin çoğunda inanılmaz çelişkiler yan yana sergilenmektedir (Yörükoğlu, 1984; Gordon, 2003).

Sosyal eşitsizliklerin yol açtığı fakirleşme, çocukların yaşamlarını sürdürmelerinde büyük bir risk olarak görülmektedir. Araştırmalar, ailenin refah düzeyi yükseldikçe çocukların yaşam kalitesinin arttığını göstermektedir. Refahın artması doğrudan çocukların beslenmesine, eğitimine ve sağlığına olumlu olarak yansımaktadır. Maddi yaşam koşullarının çocuk sağlığına etkisinin araştırıldığı bir çalışmada, çocuk sağlığını tehdit eden en büyük riskin olumsuz ekonomik koşullar olduğu rapor edilmektedir (Cooper, 1998). Yoksulluk çocuğun yaşam kalitesini düşürmektedir. Yoksul bölgelerde yaşayan çocuklar, zengin bölgelerde yaşayanlara göre daha çok risk altındadır. Çocuğun ekonomik düzeyi, yaşadığı ev, mahalle ve kent bölgesel sınırları belirlemektedir (Stark, 2002).

Çocuk sağlığı ile bölgesel gelişmişlik arasında da doğrudan bir ilişki vardır. Yoksulluğun çocuk sağlığına olumsuz etkisini sosyal eşitsizlikler temelinde ele alan Portner (1994), yoksul çocukların yeteneklerini yeterince geliştirmek ya da göstermek fırsatı bulamadan körelip gittiğini ve yetenekleri doğrultusunda topluma katılımlarının engellendiğini söylemektedir. Günümüzde uygulanan eğitim politikaları yüzünden dünyanın birçok bölgesinde sosyal eşitsizlikler giderek artmaktadır. Bunun sonucunda bölgeler arası uçurumlar oluşmakta ve birçok yetenekli çocuğa yükseköğretim kapıları baştan kapatılmaktadır. Benzer bir durum hiç okul yüzü görmeyen kız çocukları ya da kırsal bölgelerde okuyan öğrenciler için de geçerlidir. Bu çocukların yeteneklerini kullanma olanağı bulamadan

toplum kalkınmasından mahrum edilmesi onları ekonomik fakirleşmeye itmektedir.

Sağlık bakım kalitesi ile fakirleşme arasında da bir paralellik vardır. Ekonomik ve sosyal eşitsizlikler fakirliği artırmakta ve sağlık bakım kalitesini düşürmektedir. Nitekim düşük gelirli ailelerde çocuk ölüm oranları başta olmak üzere beslenme kaynaklı sağlık sorunları ve bulaşıcı hastalıklara yakalanma riskleri diğer sosyal sınıflara göre üst düzeydedir (Cirhinlioğlu, 2001). Sürekli yoksulluk, bölgesel çatışmalar, doğal felaketler ve her türlü sosyal eşitsizlikler çocuk sağlığına yönelik çevresel tehditleri artırmaktadır. Çocuklar birçok konuda kendi başlarına karar veremedikleri, savunmasız oldukları ve tehlikelerden kaçamadıkları ya da karşı koyamadıkları için genellikle ilk kurbanlar arasında yer almaktadır. Bir toplumun çocukları sahipsiz olduğunda ise, o ülkenin sosyal ve ekonomik gelişimi engellenmektedir. Sosyal eşitsizlik sarmalında yaşanan sosyal ilişkiler ve hiyerarşiler eşitsizliği üretmeye ve sürdürmeye devam etmektedir. Özellikle erken çocukluk dönemindeki farklılıklar, yetersiz bakım, sağlıksız çevre koşulları ve ekonomik güçlükler pek çok çocuk için risk teşkil etmektedir. Annenin düşük eğitim düzeyi, kaygılı olması, aile reisinin vasıfsız işi, anne çocuk arasında düşük düzeydeki etkileşim gibi etkenler sosyal statüsü düşük sınıflarda daha çok dikkat çekmektedir. Bir başka deyişle ne kadar risk etmeni varsa çocuk açısından etki o kadar kötü olmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2009).

Çocuk gelişimine ve eğitimine erken yaşlarda yapılan yatırımlar yoksulluk, sosyal eşitsizlik ve cinsiyete bağlı ayrımlar yüzünden “dezavantajlı” sayılan çocuklar için iyi bir başlangıç oluşturmakta ve eşitsizliğin giderilmesine yardımcı olabilmektedir. Bu bakımdan okul öncesi eğitiminde okullaşma oranının artırılması, yoksul ailelerin aile destek programlarıyla güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Yapılan birçok araştırmada sosyo-ekonomik statü yükseldikçe bu statüye sahip kimselerin çocuk gelişimi için daha uygun davranışlar sergiledikleri rapor edilmektedir (Kağıtçıbaşı, 2005; Bekman, 1999). Dolayısıyla sosyal sınıfın önemi, diğer etnik ve dinsel farklılıklardan daha ağır basmaktadır.

Çocukların sosyal problemler karşısında incinmelerini önlemek için bir takım stratejilerin geliştirilmesi gerekir. Özellikle bölgeler arası kültürel farklılıkları da dikkate alan bir yaklaşımla çocukluğun ekonomik ve sosyal statüsünün yükseltilmesi ve yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç vardır. Modern çocukluk anlayışına göre, çocukların bakımı ve yetiştirilmesi salt ana-babanın görevi olmayıp çocuğun korunmasında ailenin yanında toplumun da sorumluluğu bulunmaktadır (Karataş, 2001).

2. Çocukluk Algısındaki Farklılıklar

Eskiden çocukluğun tarihi bir kâbus gibi anılırken bugün çocuklara

ilişkin olumsuz ilgiler modern aile ile birlikte değişmeye başlamıştır. Günümüzde uygulanan sosyal politikaların bir sonucu olarak çocukların sorunları toplumun gündeminde daha çok tartışılmaktadır. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren çocuk istismarına dikkat çeken Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komisyonunun çalışmalarında belirgin bir artış vardır.

Bu dönemde sosyal bilimciler de çocukları sosyal bir kategori olarak önemsenmeye başlamıştır. Özellikle toplumsallaşma ve toplumsal cinsiyet farklılaşması gibi alanlarda çocukluk araştırmalarının arttığı görülmektedir. Ayrıca çocuk hakları, çocuk katılımcılığı ve çocukların yeteneklerini öne çıkaran ve mevcut çocukluk imgesine karşı çıkan yeni yaklaşımlar da dikkati çekmektedir (Marsall, 1999; James ve Prout, 1990). Ayrıca, çocukluğun ayrı bir gelişim dönemi ve sosyal kategori olduğu kabul görmeye başlamıştır. Yeni çocukluk anlayışının tüm toplumsal kesimlere yaygınlaşmasında, çocuğun korunmasında ailenin yanı sıra devletin de sorumlulukları olduğu anlayışı etkili olmuştur. Bu yöndeki sosyal politikalar, çocukların korunması konusunda birçok evrensel oluşuma öncülük etmiştir (Postman, 1995).

Günümüzde çocuk merkezli toplum ideolojisinin dayatmasıyla çocuklara yönelik sosyal politikalar ve yasal uygulamalarda iyileşmeye gidilmiştir. Toplumsal refahın ve tıbbi bakım olanaklarının artması, bilimsel ve teknik gelişmelerin sağladığı yeni olanaklar sayesinde çocuklar eskiye göre daha iyi bir noktaya gelmiştir. Eskiden çocuk üretimin bir parçası iken, bugün toplumun geleceği olarak görülmektedir. Çocuğa yatırım, toplumun geleceğine yatırım olarak algılanmaktadır. Okul psikolojisi ve tıp alanında çocukların ilgileri anlaşılmasına çalışılmaktadır. Bu gelişmeler çocuklar açısından önemli bir adım olmakla birlikte çocukluğun küçük statüsünün hem ailede hem de toplumda istenilen düzeyde olduğu düşünülemez. Bugün de çocukluğa ilişkin daha pek çok kavram problematik olmaya devam etmektedir. Modern çocukluk paradigması doğrultusunda sürdürülen farklı ilgiler ve tartışmalar sosyal politikaların oluşturulması bakımından yol göstericidir.

Çocukluğun tanımlanmasında ve yapılandırılmasında çağdaş kuram ve kavramlardan yararlanılmakla birlikte asıl sorun, çeşitli fikirlerin, felsefelerin, ilgilerin ve pratiklerin kültürel farklılıkları olan toplumlarda nasıl kombine edileceğidir. Çocukluk, her kavram gibi sosyal olarak tanımlanmış ve her toplumda farklılıklar gösteren tarihsel ve kültürel bir inşadır. Her ne kadar biyolojik özellikleri ve bir takım ihtiyaçları nedeniyle yetişkinlere bağımlılıkları ortak olsa da, çocukluk tarihsel ve kültürel olarak önemli farklılıklara ve değişimlere sahiptir (Kağıtçıbaşı, 2000). Nitekim Kağıtçıbaşı'nın (1998) yaptığı bir araştırmaya göre, çocuğa yüklenen anlam ile anne-babanın eğitim düzeyi arasında doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Ailenin eğitim düzeyi düştükçe, çocuğun ekonomik değer üreten bir birey olarak görülme olasılığı artmaktadır.

Çocukluğun sosyo-kültürel bağlamın dışında bir algıyla kavramsallaştırılması, toplumun ekonomik gelişmişliğiyle yakından ilintilidir. Ana-babaların eğitim düzeyleri ve refah seviyelerinin yükseltilmesi çocuğa bakışı değiştirmektedir. Çocuğa yönelik istenmeyen durumların oluşmasını engellemek için hukuki düzenlemelerden önce ekonomik koşulların iyileştirilmesi ve eğitim ile desteklenmesi gerekir. Hukuk, çocukluk algısının yerleşmesinde bir üst yapı kurumu olarak düşünülebilir.

Günümüzde çocukluğu toplumsal bir kurgu olarak kabul eden sosyolojik yaklaşımlardan söz edilebilir. Bu yaklaşımlara göre çocukluk, sosyal ilişkileri karakterize eden fikirler ve duygular paketidir; çocukluk imgeler, tasarımlar ve kodlardan meydana gelen toplumsal bir kurgudur. Çocukluk toplumsal çözümlemenin bir birimidir; çocukların toplumsal ilişkileri ve kültürleri yetişkinlerin bakış açısından bağımsız olarak kendi başına araştırılmaya değerdir; çocuklar kendi toplumsal yaşamlarını kurmada ve belirlemede etkindirler. Yine bu yaklaşımlara göre çocukluk, her yerde ve her zaman aynı değildir; tarihsel ve kültürel bağlamın dışında evrensel bir çocuk doğasından söz etmek mümkün değildir (Onur, 2007).

Çocukluğun keşfi modern zamanlara ait olmakla birlikte sosyal değerlere bağlı olarak zamanla değişmiş ve kültürel açıdan tanımlanmıştır. Marshall'a (1999) göre çocuk terimi ya bir evlât, ya da bir toplumda yetişkinlerle aynı ölçüde tam bir ekonomik ve hukuksal statü kazanamamış birisi anlamında kullanılmaktadır. Çocuklar, bir yandan anne babaların üzerine titredikleri değerli varlıklar olarak görülürken diğer yandan toplum için bir maliyet ve yük konumundadır.

Çocuk, gelişen bir insan yavrusu, olgunlaşmamış, reşit sayılmayan küçük yurttaşdır (Yörükoğlu, 1984). BM Çocuk Hakları Sözleşmesi göre 18 yaşından küçük olan herkes çocuk olarak kabul edilmektedir. Çocukluk ise, üst sınırı belirsiz bir çağı nitelenmektedir. Yani farklı ülkelerin yasaları bu sınırı farklı farklı belirlediği için üzerinde anlaşılmiş bir dönem belirgin değildir. Dolayısıyla çocukluk, kültürlere ve tarihsel dönemlere göre değişiklik göstermektedir. Bir görüşe göre çocukluk iş ve ekonomik sorumlulukların dışında oyun ve eğitim dönemleriyle sınırlı tutulması benimsenirken, diğer görüşler çocukların ailede korunması düşüncesinden hareketle onların siyasal, entelektüel, cinsel ya da ekonomik varlıklar olarak hareket etme becerilerinin olmadığı düşüncesinden hareket etmektedir (Marshall, 1999). Gerçektende çocukluk, oyun ve öğrenim yıllarını kapsayan tüketici dönem olarak tanımlanırsa, üst sınır belirsizleşmektedir. Ya da tam tersine çocukluğunu yaşayamadan ekonomik güçsüzlüklerin daha hissedilir olduğu kırsal kesimlerde de çocuklar, üretime doğrudan katılarak aile refahına katkıda bulunmaktadır. Bu durumda çocukluğun sınırı daha aşağılara çekilebilmektedir. Çocuk açısından bu belirsizlik yaşı ne olursa

olsun çocukluk, evlilik ve çalışma hayatına atılmayla sona ermektedir (Yörükoğlu, 1984). Çocuk kavramı da çocukluk çağı gibi belirsizlik ve çelişkilerle yüklüdür. Çocuk küçüktür ve akli ermez; güçsüzdür, bilgisizdir, saftır. Bu nitelikleri taşıyanlara da “sen çocuksun” ya da “çocukluk etme” denir. Görüldüğü gibi çocuk ve çocukluk kavramının sınırı toplumsal statünün en alt birimini teşkil edecek şekilde yetişkinler tarafından belirlenmiştir.

Günümüzde çocukların durumu uluslar arası alana taşınmış ve anayasal güvenceye kavuşturulmuştur. 1989 yılında dünya liderleri tarafından imzalanan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, her çocuğun doğuştan kazanılmış yaşama hakkının tanınmasını, çocuğun yaşama ve gelişmesinin en geniş ölçüde güvence altına alınması hakkına sahip olduğunu bildiriyor. Ancak araştırmalar yukarıda anılan sözleşmenin sadece kâğıt üzerinde kaldığını gösteriyor. 2001’de yayınlanan “Risk Altındaki Dünya Çocukları Raporu”na göre, bugün dünya nüfusunu yarısını oluşturan 0-18 yaş grubu 3 milyarı aşkın çocuğun yarısının şiddete maruz kaldığı, her 100 çocuktan 6’sının 5 yaşına varmadan öldüğü, 200 milyon çocuğun iyi beslenemediği, her ay 800 çocuğun kara mayınlardan dolayı öldüğü veya sakat kaldığı, 85’ten fazla ülkede oyuncak tutan ellere silah verilerek askere alındığı, 9-14 yaş arasındaki 272 milyon çocuğun okula gitmek yerine can ve sağlık güvenliğinin olmadığı işlerde çalıştırıldığı dikkate alındığında, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin kâğıt üzerinde kaldığının açık bir göstergesidir (www.cocukvakfi.org.tr/risk_rapor.htm). Nitekim, 2010 yılında ikincisi düzenlenen “Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Uluslararası Sempozyumu”nun sonuç raporunda, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde yer alan hakların çocuklar tarafından yeterince kullanılmadığı teyit edilmiştir.

Tüm ülkelerde çocukların karşılaştıkları sorunlar toplumun yapısal bunalımına işaret etmektedir. Bunların başında çocuk cinselliği suiistimali, eğitimsizlik, şiddet ve açlık gelmektedir. Son yıllarda bu sorunlara karşı toplumsal duyarlılık azda olsa artmaya başlamıştır. Sadece üçüncü dünya ülkelerinde değil, gelişmiş ülkelerde de açlıktan ölen çocukların görüntüleri kameralara yansımaya başlamıştır. Yaşanan bu olumsuzluklar karşısında akademik ilgiler değişmeye başlamıştır. 1980’den sonra bazı bilgi eksikliklerine rağmen bu konularda çalışmaların hızlandığını görüyoruz. Ancak bu konuda yapılan çalışmalar hala eleştiri düzeyindedir. Bu çalışmaların kalitesini artırmak için yeni bir paradigmaya, teorik ve uygulamalı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Böyle bir paradigma:

- Çocukluğun sosyal bir kategori olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.
- Çocukluk insan yaşamının erken dönemini anlamak için bir çerçeve sağlar.

- Çocukluk biyolojik olarak insan yaşamının gelişmemişliğini temsil eder.
- Çocukluk, sosyal bir değişkendir; sınıf, cinsiyet etniklik gibi diğer değişkenlerden tamamen ayrı tutulamaz.
- Çocuklar, önerilen yeni paradigmada sahip oldukları sosyal ilişki ve kültürleri konusunda üzerlerinde çalışılmayı hak ediyorlar (James ve Prout, 1990:1-8).

Artık çocuklar, yapısal belirlemeciliğin etkisiz ve sıradan üyeleri olarak kabul edilmeyi hak etmiyorlar. Son yıllara kadar çocuk üzerine yapılan çalışmalarda onların sosyal yapılanmalarına gereğince saygı gösterilmiyordu. Çocukları anlamak için, onları sosyal çevreleri ile beraber kendi yaşantıları içinde gözlemek gerekir. Nitekim çoğu çalışmada çocukların sosyal, politik ve iktisadi kavramsallaştırmada küçük grup ya da toplumsal grubun üyeleri olan toplumsal aktörler olarak kabul edilmeleri gerektiği argümanı ileri sürülmüştür (Prout ve James, 1997; Qvortrup, 1994). Bu argümanlarda çocuklar yetişkinler tarafından yetişkin olmayan olarak tanımlanmakta ve çocuklar belli bir toplumda yapısal ve kültürel olarak şekillendirilen varlıklar olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla çocuklar, diğer gruplarla karşılaştırıldığında onlara küçük bir statü atfedilmektedir. Onların sosyal ve politik ilişkilerindeki edilgenlikleri, sanki güçsüz pozisyonlarını haklı gösterir gibi algılanmaktadır. Çocukların bilişsel yetenek ve ahlaki duyguları yetişkinlerle karşılaştırıldığında, onların güçsüz pozisyonları sorun olarak görülmekte, bu nedenle çocuklar ailelerine bağımlı varlıklar olarak değerlendirilmektedir (Burman, 1994).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne rağmen çocuklar diğer küçük gruplara göre sosyal ve politik haklardan yoksun bırakılmışlardır (Rosebaum ve Newel 1991). Nedeni ise onların henüz olgunlaşmamış bireyler olmasıdır. Bu bakış açısından hareketle çocuklara ilişkin sosyal-politik görüşmelerde genellikle onların hakları üzerinde değil, fakat ihtiyaçları üzerinde durulduğu söylenebilir. Bu durum yetişkinlerin çocukları tamamen nasıl gördükleri ile ilgili beklentileri doğrultusunda anlaşılabilir (Woodhead, 1990). Yetişkinlerin bakış açısından çocuklar, adeta yapısal düşüncesizliğin kurbanları olarak tanımlanmaktadır. Sosyal politik uygulamalarda çocuk hakları neredeyse göz ardı edilmektedir. Çocukları aşırı koruma duygusu, onları yetişkinlerin dünyasının dışında tutma davranışı, sosyal-politik uygulamalar bakımından bir temel oluşturmaktadır (Mayall, 1998). Başlangıçta doğru bir yaklaşım gibi kabul edilen bu tutum, aslında çocukların toplumda sosyal pozisyonlarını güçsüzleştirmekte ve haklarının göz ardı edilmesine zemin hazırlamaktadır.

Çocukluğun nasıl ele alınması ve anlaşılması gerektiği konusunda sosyologların ortak bir çalışma programı oluşturmaları, çocuk statüsünün

sosyal bir grup statüsüne yükselmesine olanak hazırlayacaktır. Çocuk statüsünün geliştirilmesi çocuk sağlığı açısından önemlidir. Her ne kadar günümüzde çocukların statüsü geliştirilmeye çalışılmakla birlikte onlar hâlâ devletin ve ailenin kontrolündeki problemsiz uysal nesnelere olarak değerlendirilmektedir. Çocuk statüsünün aşağı düzeyde olması, şimdinin çocukları geleceğin yetişkinleri olarak sağlık, eğitim ve sosyal düzenin iyileştirilmesine gerekçe oluşturmaktadır. Bu bakımdan çocukların sosyal pozisyonları ve zaman içinde kazandıkları ikili statüleri, onların yeniden yapılandırılmasında önem kazanmaktadır.

Çocukluğun yeniden yapılandırılmasında ve anlaşılmasında statü kavramıyla birlikte diğer bazı kavramsal çalışmalar üzerinde de durulabilir. Üstelik böyle bir yaklaşım çocukluk sosyolojisinin gelişimine olanak sağlayacaktır. Bu kavramsallaştırmada biyolojik düzen ile sosyal yapı arasında bir ilişki kurulabilir. Çünkü insanların fiziksel yaşam alanları, onların sosyal yaşam alanlarının bir unsurudur. Sosyal yaşam alanıyla ilgili eylemler ile bedensel sağlığın ilişkisi genellikle göz ardı edilmektedir.

Çocuğun yapılandırılmasında önemli bir diğer kavram toplumsallaştırma kavramıdır. Çocuk toplumsallaşma sürecinde taklit ve diğer öğrenmeler yollarıyla yetişkinlerin dünyasına ilk adım atmanın gerekli normlarını öğrenir ve uyum sağlar. Çocuğun toplumsallaşma sürecine etki eden cinsel kimlik, işbölümü ve nesil içi ilişkiler burada önem kazanmaktadır. Çocukların gündelik yaşam ve deneyimlerinde önemli rol oynayan cinsiyet temelli davranışlar, akran grubu ve aile içi ilişkiler ve bu ilişkilerin en çok yaşandığı ve aynı zamanda çocuklar için yaşamsal öneme sahip ev, okul, sokak gibi yerler çocuğun anlaşılmasına kaynak sunmaktadır.

Çocukları sosyal düzenin yapılanmasına katkı sunan sosyal aktörler olarak kavramsallaştırmak işbölümü kavramı üzerinde yeniden düşünülmesi gerektiğini gösterir. Artık günümüzde hiç kimse çocukları görmezlikten gelemez. Zaten çocukların ev işlerine yardımcı olma konusunda toplumda bir beklenti vardır. Ancak bu beklentiyi yaşamın her alanına yaymak gerekir. Şimdinin küçüğü ama yarının büyükleri olarak çocuklar, yaşamları için gerekli olan bilgi ve tecrübeyi ev, okul ve diğer sosyal ve doğal çevrelerinden şimdiden almaları gerekir. Yapılması gereken onları toplumsal yaşamın her alanına ortak etmek ve eşit haklardan yararlandırmaktır. Daha da önemlisi, çocukların evde, okulda ve diğer alanlarda sosyal düzeni korumak ve sürdürmek konularında yapabilecekleri çok şeyler vardır. Yeter ki onlara biraz daha güvenilsin. Bu tür bir yaklaşım hem onların kişilik ve özgüvenlerini geliştirecek hem de sosyal ve ruhsal yönden daha dengeli yetişmelerini sağlayacaktır. Aynı zamanda çocukların sosyal yaşama dâhil edilmesi, belki onların bir sömürü aracı olarak kullanılmasının önüne geçecektir. Eş deyişle çocuk sağlığının korunmasında, çocukların da kendi iradeleri, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda yapabilecekleri katkılar vardır.

Başta sağlığın korunması olmak üzere, aile içi ilişkilerin geliştirilmesi ve bir takım sosyal etkinliklere çocukların katılımı sağlanmalı ve aileler tarafından teşvik edilmelidir. Bu şekilde çocukların toplumda üslendikleri roller, onların aile içi ilişkilerini ve sosyal pozisyonlarını güçlendirecektir. Artık çocuklar sadece tüketici olarak ailenin edilgin bir üyesi değil, aynı zamanda ailenin bağımsız bir bireyi olarak aile içi ilişkilerde görüşüne başvurulacak kişidir. Bu konuda yapılan çalışmalar günümüz çocuklarının ev ve okul yaşantıları bakımından daha eşitlikçi olmaya başladığını göstermektedir (Mayall, 1998; Qvortrup, 1985). Artık aileler karar alıp verme sürecinde çocuklara giderek daha fazla katılım olanağı sağlarken, okullarda çocuğu eğitim sisteminin bir nesnesi olarak değil, eylem ve düşünceleriyle okul sistemine katkı sunan bireyler olarak ele alma gereğini duymaktadırlar. Kaldı ki, çocuklara ilişkin olarak idealize edilen bu düşüncelerin hayata geçirilememesi için hiçbir neden yok. Çocuklar fırsat verildiğinde evde, okulda ve her alanda yaşamlarını sosyal düzenin yeniden yapılandırılması doğrultusunda planlayabilir ve tüm olanaklarını kullanabilirler.

Sonuç ve Öneriler

Sosyal eşitsizliklerin ürettiği elverişsiz koşullardan en çok etkilenen çocuklardır. Çocukların doğalarından kaynaklanan güçsüz pozisyonları buna gerekçe oluşturmaktadır. İlke olarak çocukların güçsüz pozisyonlarının sosyal bir statü düzeyine çıkartılması iyi bir başlangıç sağlayacaktır. Çocuklarına sahip çıkamayan bir toplumun geleceğinin pek parlak olması düşünülemez. Yarının büyükleri olan çocuklar her türlü ilgiyi fazlasıyla hak etmektedirler. Sosyal eşitsizliklerin dayattığı olumsuz koşullar çocukların kaderi değildir. Onlara sahip oldukları bütün haklar öğretilmeli, sosyal eşitsizliklerle sürdürülebilir mücadele kültürü kazandırılmalıdır. Çocuklara verilen değer aynı zamanda toplumun kendi geleceğine sahip çıkmasının ön koşuludur.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ikinci maddesi, her türlü ayrımcılığa karşı çocukları korumayı öngörmektedir. Pek çok ülkede bu ilke anayasal güvenceye alınmıştır. Ancak uygulamada bazı eksikliklerin giderilmediği, çocuk haklarına ilişkin pek çok ülkede ulusal düzeyde iyileştirilmesi gereken hususların olduğu bilinmektedir. Sağlık, eğitim, güvenlik gibi sosyal hizmetleri kapsayan temel alanların hükümet programlarında yeterince ilgi görememesi, çocukları ayrımcılık ve eşitsizliklerle karşı karşıya bırakmıştır. Uluslar arası kuruluşların yayınladıkları raporlarda hükümet programlarının Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ayırım gözetmeme ilkesinin gerisinde kaldığı görülmektedir. Bunun sonucunda okullaşma açısından bölgeler arası farklılıklar giderilememiş, sağlıktan iletişime birçok alanda ayrımcılık ve eşitsizlik varlığını sürdürmüştür.

Eşitsizliklerle mücadele etmenin en etkili yolu, erken çocukluk dönemlerinde temelleri atılan sosyal eşitsizliklerle mücadele etmektir.

Çünkü eşitsizliklerin çoğu, daha baştan yetişkinler aracılığıyla çocuklara aktarılmakta ve meşrulaştırılmaktadır.

Geleceğin sosyal aktörler olarak çocuklar toplumda sahip oldukları güçsüz pozisyonlarını hak etmemektedirler. O nedenle çocukların sosyal bir kategori olarak toplumsal statülerinin güçlendirilmesi gerekir. Yakın gelecekte yoğunlaştırılması gereken çabalar şunlar olabilir:

- Coğrafi ve kentsel eşitsizliklerin giderilmesi,
- Refahın tüm topluma yaygınlaştırılması,
- Çocuklarla ilgili programların planlanmasında toplumsal katılımın özendirilmesi,
- Eğitim ve istihdam alanında cinsiyete dayalı eşitsizliklerin ortadan kaldırılması,
- Varlığını sürdürme ve gelişmeye yönelik yaşama, büyüme, sosyal ve psikolojik yönden sağlıklı gelişme için erken çocukluk döneminde sağlık bakım kalitesinin yükseltilmesi,
- Çocuğun ihmal ve istismardan korunması, ergen sağlığı ve gelişimi gibi alanlarda devletin, sivil toplum örgütlerinin halkın ve ailenin seferber edilmesi.

96

Bu alanlarda sağlanabilecek toplumsal katılım ve uzlaşma, çocukların eğitimde, sağlıkta, ailede ve diğer alanlarda katılım hakkı için olanak sağlayacaktır. Çocukların gelecekleriyle ilgili kararlarda onların düşüncesine başvurmak bir insan hakkı ve yurttaşlık görevidir. Bu yaklaşım çocuk meclislerinin yaygınlaştırılmasını ve toplum katılımının artırılmasını sağlayabilir. Bu doğrultuda oluşturulan bir proje, okul kulüpleri ve kent meclisleri aracılığıyla ulusal düzeyde çocuk parlamentosu programına kaynaklık edebilir. Üstelik böyle bir proje çocuklara erken yaşta demokratik bir bilinç kazandırdığı gibi, geleceğin toplumunun inşasında alternatif yaklaşımlar üretebilir. Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin öncülüğünde dünyanın çeşitli bölgelerinde yürütülen proje hazırlıkları bu konuda iyi bir başlangıç olabilir.

Sonuç olarak ulusal ve uluslararası küresel çocuk hareketi gündemi yaratılarak çocuğun yaşatılması, gelişimi, korunması ve katılımı için bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır. Böylesi bir yaklaşım, tüm çocukların ihmal ve istismardan korunmasında çocuklara yönelik koruma programlarının geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu programlar, tüm çocukların ve ailelerinin içinde buldukları koşulları iyileştirme, yaşam kalitesini artırma, sosyal risklerin oluşmasını önleme amacını taşımaktadır. Bu amaca ulaşmak için çocuk koruma politikalarının oluşturulması, eğitim

düzeyinin yükseltilmesi, kamu sağlığı programlarının geliştirilmesi, işsizlik oranının düşürülmesi ve ulusal gelirin artırılması zorunludur.

Çocuklarla ilgili asıl sorun, ihmal ya da istismara uğrayan ancak sınırsız masumiyetleriyle bunları hiçbir şekilde hak etmeyen çocuklara karşı tüm dünyanın sırtını dönmesidir.

KAYNAKLAR

- Bekman, S. (1999). *7 Çok Geç! Erken Çocukluk Eğitiminin Önemi Üzerine Düşünceler ve Öneriler*. İstanbul: AÇEV.
- Burman, E. (1994). *Deconstructing Developmental Psychology*. New York: Routledge.
- Cooper, H., Alber, S. and Smaje, C. (1998). Social Class or Deprivation? Structural Factors and Childrens Limiting Longstanding Illness in The 1990's. *Sociology of Health and Illness*, Vol. 20 (3), p. 289-311.
- Denzin, N. K. (1977). *Childhood Socialization*. Transaction Publishers, London.
- Elkind, D. (2001). "Değişen Dünyada Çocuk Yetiştirme ve Eğitim". *Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk: 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi (İç.)*, Yayına Hazırlayan: Bekir Onur. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, s. 15-25.
- Fraser, M. W. ve Jeffrey M. J. (Ed.) (2006). *Social Policy for Children and Families: A Risk and Resilience Perspective*. California: Sage Publications.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*. Londra: Penguin Books.
- Giddens, A. (1977). *Studies in Social and Political Theory*. London: Hutchinson.
- Gordon, D. (Ed.) (2003). *Child Poverty in the Developing World*. Bristol: The Policy Press.
- James, A. ve Prout, A. (1990). Introduction. *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in The Sociological Study of Childhood*, In A. James ve A. Prout (Ed.), Londra: Falmer Press.
- James, A. (1993). *Childhood Identities: Self and Social Relationships in The Experience of The Child*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- James, A., ve Prout, A. (Ed.). (1997). *Constructing and reconstructing childhood*. Londra: Falmer Press.
- James, A. (2001). "Yeni Çocukluğun Sosyolojisinde Sorunlar, Bakış Açıları ve Uygulamalar" (çev. E. G. Kapçı). B. Onur (yay). *Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk: 3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi (iç.)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, s. 27-36.
- Kağıtçıbaşı Ç., Sunar, D., Bekman, S., Cemalcılar, Z. (2005). *Erken Müdahalenin Erişkinlikte Süren Etkileri*. İstanbul: AÇEV.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). *Kültürel Psikoloji Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*. İstanbul: YKY.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). *Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*. İstanbul: Evrim Yayınevi.

- Karataş, K. (2001). Toplumsal Değişme ve Aile. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. C. 12, (2).
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. çev: O. Akınhay. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mayall, B. (1998). Towards a Sociology of Child Health, *Sociology Of Health & Illness*, Vol. 20, pp. 269-289.
- Onur, B. (2007). *Çocuk, Tarih ve Toplum*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Portner, J. (1994). Education Week, Child Poverty Hurts Economy. *C.D.F. Report Concludes*, Vol. 141, Issue 12, pp. 3.
- Postmann, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*. çev: K. İnal. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Prout, A. ve James, A. (1990). A New Paradigm For The Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problem. A. James, A. Prout (Ed.). In *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in The Sociological Study of Childhood*. Londra: Falmer Press.
- Qvortrup, J. (1985), Placing Children in The Division Of Labour, in Close. I. P. and Collins, R. (Ed.). *Family and Economy in Modern Society*, Londra: Macmillan.
- Qvortrup, J. (Ed.) (1994). *Childhood Matters: Social Theory, Practice And Politics*. Aldershot: Avebury Press.
- Rosebaum, M. ve Newell, P. (1991). *Taking Children Seriously: A Proposal for A Children's Rights Commissioner*. Londra: Calouste Gulbenkian Foundation.
- Stark, A. D. (Ed.) (2002). Association Between Childhood Fractures and Poverty: Population Based Study. *British Medical Journal*, Vol. 324, Issue 7335, pp. 457-70.
- Woothead, M.(1990). Psychology and The Cultural Construction of Childrens Needs. James, A. and Prout, A. (eds). In *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in The Sociological Study of Childhood, Second Edition*. Londra: Falmer Press, pp.60-77.
- Woodhead, M. (1997). *Psychology and the Cultural Construction of Children's Needs in Constructing and Reconstructing Childhood*.
- Turner, B. S. (1992). *Regulating Bodies: Essays in Medical Sociology*. Londra: Routledge.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Çocuğun İyilik Hali ve Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, C. 19, (2).
- Yörükoğlu, A. (1984). *Aile ve Çocuk*. Ankara: Aydın Kitabevi,
www.unicef.org/turkey/pdf/_dcd05.pdf (E. T: 12. 11. 2010).
www.cocukvakfi.org.tr/risk_rapor.htm (E. T: 17. 10. 2010).